

FRA BRUNO ADAMČIK

(1908.-1945.)¹

Silvester (ponekad se piše i Silvijo) Adamčik rodio se u Konjicu, u siromašnoj obitelji Ivana Adamčika i Matije rođ. Bakula, 30. prosinca 1908. Otac mu je bio dimnjačar. Osnovnu školu Silvester je završio u Konjicu, a onda se prijavio u franjevačko sjemenište i gimnaziju na Širokom Brijegu, gdje je 1921. godine započeo prvi razred (to bi danas bio 5. razred osnovne škole).² Sačuvan je jedan dopis koji je pisao sam Silvester 28. prosinca 1922. U njemu moli provincijala da mu oprosti plaćanje kaucije u toj školskoj godini. Razlog: on je sin siromašnih roditelja, “te mi nije moguće, da istu plaćam, jer jedini prihod, što ga ima moj otac jest dimnjačarska plaća od koje svi jedva živimo”. K tome mu je sestra bila na liječenju, a i neki drugi, na što je otac morao potrošiti dosta novaca. Njegovu je zamolbu potvrdio i preporučio konjički župnik fra Bazilije Senjak.³ Provincijal je odbio molbu malog Silvestra te upućuje župnika u Konjicu kako riješiti problem oko plaćanja kaucije, točnije, da nađe neki drugi izvor plaćanja, jer se radi o iznimno malom

---

1 Tekst izvorno objavljen: Robert JOLIĆ, “Trojica s Križnoga puta: fra Bruno Adamčik (1908.-1945.)”, *Stopama pobijenih*, br. 3 (2009.), str. 41-45. Ovdje dopunjen i ispravljen. Dodatna literatura: Anđelko MILANOVIĆ, “Doprinos franjevaca crkvenoj glazbenoj umjetnosti u Hrvatskoj”, *Kačić* (Split), br. IX/1977., str. 172; Andrija NIKIĆ, *Hercegovački franjevački mučenici 1524.-1945.*, Mostar, 1992., str. 93-94; Andrija NIKIĆ, *Lučonoše naše vjere i uljudbe. Mrtvoslovnik hercegovačkih fratara*, Mostar, 2004., str. 308-309; Jozo TOMAŠEVIĆ - KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Zagreb, 1997., str. 126-130; Anto BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća* (1: *Svećenici-mučenici Crkve u Hrvata*), Zagreb, 2007., str. 18; Ante MARIĆ, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara. Ekshumacija u Zagvozdu i identifikacija*, Mostar, 2007., str. 61-62; Robert JOLIĆ, *Novicijat hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2009., str. 149-150; *Hrvatski franjevački biografski leksikon (= HFBL)*, Zagreb, 2010., str. 2 (R. Jolić); Častimir MAJIĆ, *U nebo zagledani. Crtime o 66 hercegovačkih franjevaca, komunističkih žrtava koje poznavah*, Široki Brijeg - Zagreb, 2011., str. 11-14.

2 Arhiv Provincije: Imenik franjevaca, str. 47, br. 418.

3 Župni ured Konjic, br. 451 od 28. prosinca 1922. (Arhiv Provincije: SP, sv. 59, f. 309).

iznosu: neka se novac skupi u Konjicu ili neka se obrate na podružnicu Napretka u Konjicu.⁴ Gimnaziju je Silvester, koji je u međuvremenu stupio u novicijat i uzeo redovničko ime fra Bruno, završio 1929. godine.

Školovanje

Provincijal fra Didak Buntić u dopisu župnicima od 17. kolovoza 1920. navodi da se te godine prijavio veliki broj djece u sjemenište (i gimnaziju), ali da ih zbog teških prehrambenih prilika nisu u stanju primiti niti polovicu. Ipak su primili sve koji su imali odlične ocjene i na ispitu se “dobro ponijeli”, ali moli da u uzdržavanju pomognu i njihovi roditelji. Među 14-oricom primljenih u 1. razred na prvome je mjestu (po abecednom redu) upravo Silvije Adamčik iz Konjica.⁵ No, već na kraju 1. razreda Silvo je bio otpušten iz sjemeništa, kao i neki drugi, “jer nema izgleda da bi dobili zvanje”. Pa ipak, na početku 2. razreda (početak rujna 1921.) Silvo je opet upisan kao internist (sjemeništarac). O tome je u Ljetopisu Gimnazije dano i pojašnjenje: “Provincijal je opet primio Adamčika, što prof[esorskom] zboru nije bilo pravo.” Tako bi se s pravom moglo reći da je upravo provincijal fra Didak Buntić odredio dalju životnu sudbinu Silvija - fra Brune Adamčika!⁶

O njegovu školovanju do novicijata ne postoje detaljni podatci. Nakon svršenoga 6. razreda Silvije Adamčik je bio predložen za novicijat u srpnju 1926. prekinuvši tako školovanje na Š. Brijegu na godinu dana. Sedmi razred završio je šk. god. 1927./28. S njim je bilo još devet obučenih klerika (svršenih novaka), od kojih su svi ustrajali u svećeništvu; trojica su život završila kao i fra Bruno, ubijeni od partizana: fra Stjepan Naletilić, fra Julijan Kožul i fra Anđelko Nuić. Zanimljivo, ocjene ni jednome nisu bile sjajne, uglavnom trice; tako i fra Bruni. Osmi razred završili su šk. god. 1928./29. te u lipnju 1929. položili maturalni ispit. Ispitnu komisiju činilo je sedam širokobrijeških profesora - sve odreda doktora znanosti! Fra Bruno je ispit zrelosti položio 20. lipnja 1929.⁷

Nakon toga se iste godine fra Bruno upisao na Franjevačku bogosloviju u Mostaru. Tu je ostao tri godine (1929.-1932.), a posljednju je godinu studija dovršio u Breslauu u ondašnjoj Njemačkoj - danas Wrocław u Poljskoj (1932./33.).⁸ U prvoj

4 Provincijalov dopis konjičkom župniku od 24. siječnja 1923. (Arhiv Provincije: SP, sv. 59, f. 311).

5 Ante MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. II, Mostar, 2011., str. 49, 50.

6 *Isto*, str. 58, 60, 74.

7 *Isto*, str. 199, 277, 377-384, 392.

8 Arhiv Provincije: Imenik franjevaca, str. 47, br. 418; Pavao KNEZović, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860.-1945.*, Mostar, 2012., str. 823.

akademskej godini (1929./30.) polagao je ispite: apologetika, dogmatika, moralna teologija, spekulativna filozofija i hebrejski jezik; filozofiju je položio izvrsnim uspjehom (*eminens*), ostalo vrlo dobrim (*laudabilis*). U drugoj godini (1930./31.): Sveto pismo, dogmatiku, moralnu teologiju, crkveno pravo, povijest Crkve, moralnu filozofiju; ocjene vrlo dobar, osim moralne teologije dobar, a kanonsko pravo izvrstan. U ljetnom semestru k tome spekulativnu filozofiju: vrlo dobar. U trećoj godini (1931./32.): Sveto pismo (uvod u Novi zavjet), dogmatika, moralna teologija, povijest Crkve, pastoralna teologija i egzegeza Psalama; sve vrlo dobar. Slično i u ljetnom semestru.⁹ Posljednju je godinu studija, kao što je rečeno, proveo u Breslauu.¹⁰

Redovništvo i svećeništvo

Nakon 6. razreda gimnazije, kako je to onda bilo uobičajeno, Silvester je na Humcu stupio u franjevački novicijat. Uzeo je redovničko ime fra Bruno. Bilo je to na Petrovdan (29. lipnja) 1926. Obukao ih je provincijal fra Lujo Bubalo. Njegova je generacija bila brojna: bilo ih je deset. Njihove su sudbine teške upravo kako je bilo teško vrijeme u kojem su živjeli: četvoricu su ubili partizani (fra Julijana Kožula, fra Stjepana Naletilića, fra Anđelka Nuića i fra Brunu), trojica su djelovala u Americi u Hrvatskoj franjevačkoj kustodiji (fra Ljubo Čuvalo, fra Ferdinand Skoko i fra Teofil Pehar, koji je 1949. napustio zajednicu i potom kao dijecezanski svećenik djelovao u Kaliforniji), fra Vendelin Vasilj uspio je 1945. pobjeći ispred komunista i završio je također u Americi, a fra Rajko Radišić je ostao u Hercegovini i “zaradio” dugu zatvorsku kaznu u komunističkoj Jugoslaviji, dok je fra Inocencije Mandić već prije napustio Franjevački red.¹¹

Nakon godinu dana (30. lipnja 1927.) položili su prve zavjete, u ruke istoga provincijala. Svečane su zavjete položili 2. srpnja 1930. u ruke provincijala fra Dominika Mandića.¹² Svećeničke službe fra Bruno je primio ovim redom: za subđakona je zaređen 28. lipnja 1931., za đakona već sutradan, 29. lipnja 1931., a za svećenika ga je zaređio biskup fra Alojzije Mišić u Mostaru 11. prosinca 1932.¹³ Četvorica

9 Liber classificationum seminarii theologici in Mostar, ab an. 1895 (Arhiv Provincije: Izmješteni arhiv - soba 418, sv. B-5), ff. 54, 55, 56, 57, 58, 60, 64.

10 Usp. P. KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije*, str. 383.

11 Opširnije o njima u životopisu fra Stjepana Naletilića: R. JOLIĆ, “Hercegovački Stjepan prvomučenik. Prigodom 65. obljetnice mučeničke smrti fra Stjepana Naletilića (1942.-2007.)”, *Hercegovina franciscana*, br. 3 (2007.), str. 179.

12 P. KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije*, str. 308.

13 Arhiv Provincije: Imenik franjevaca, str. 47, br. 418. Usp. A. MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. II, str. 592.

svećeničkih kandidata (fra R. Radišić, fra V. Vasilj, fra T. Pehar i fra Bruno) nisu imali godine potrebne za ređenje, pa je provincijal 27. svibnja 1932. uputio molbu Svetoj Stolici za dispensu od nedostatka dobi za svećeničko ređenje.¹⁴ U to vrijeme se fra Bruno nalazio na odsluženju vojnog roka. Vojsku je služio od 10. svibnja 1932. do 17. studenoga 1932. u Mostaru - s prekidom. Bio je, kako je to onda bilo uobičajeno, bolničar. Stoga je provincijal 29. kolovoza 1932. molio generala Vojslava Savića, komandanta Jadranske divizije, da otpusti iz vojske klerike bolničare radi svećeničkog ređenja (B. Adamčika, J. Kožula, A. Nuića, T. Pehara, F. Skoku i V. Vasilja).¹⁵ Potom je molio biskupa Mišića da za svećenike zaredi klerike koji su riješeni vojne službe.¹⁶ Tom prigodom ipak nisu bili zaređeni za svećenike, jer su uskoro iz mostarske Bolničke čete naredili da se privremeno otpušteni klerici moraju vratiti u vojsku.¹⁷ Vojsku su konačno završili 17. studenog, a za svećenike zaređeni 11. prosinca.

Već je bilo predviđeno da neki od njih studij nastave u inozemstvu (J. Kožul i V. Vasilj u Parizu, a B. Adamčik i A. Nuić u Breslauu), dok su drugi namjeravali poći u Ameriku (T. Pehar, F. Skoko i Lj. Čuvalo s fra Davidom Zrnom, koji je već bio svećenik i otprije djelovao među odseljenim Hrvatima u Americi). Za njih je provincijal fra Dominik Mandić 30. studenog 1932. tražio obedienciju od generala Reda.¹⁸ General je dao dopuštenje za "Amerikance", ali su "Europljani" dobili odbijenicu. Preporučio je da se opet načini reskript.¹⁹ Uskoro je provincijal Mandić opet pisao generalu i tražio dozvolu za studij u inozemstvu,²⁰ na što je ovaj put general odgovorio potvrdno.²¹ Fra Bruno i fra Anđelko Nuić su se zaputili u Breslau (danas Wrocław u Poljskoj) odmah nakon generalova dopuštenja. Provincijal Mandić poslao im je i popratno pismo za provincijala u Breslauu, datirano 9. siječnja 1933.²² Početkom veljače njih se dvojica javljaju iz Breslaua provincijalu. Lijepo im je, ostali klerici su prema njima susretljivi, hrana im je odlična, a klima prijatna. Nostalgije je bilo, ali već je "isparila". Zasada skupa stanuju, u jednoj sobi, ali će do Uskrsa imati svaki za se sobu. S njemačkim im je jezikom dosta teško, ali napreduju. Nadaju se da će na Sveučilištu uskoro moći pratiti predavanja. Njemački jezik slušaju i na predavanjima u sjemeništu (kućna teologija), ali ne razumiju puno. Uho se pomalo privikava na njemački. Na savjet samih domaćina oni samo

14 Arhiv Provincije: SP, sv. 96, f. 160.

15 Arhiv Provincije: SP, sv. 97, f. 128.

16 Provincijalov dopis od 23. rujna 1932. (Arhiv Provincije: SP, sv. 97, f. 210).

17 Dopis iz Bolničke čete od 27. rujna 1932. (Arhiv Provincije: SP, sv. 97, f. 213).

18 Dopis generalu Reda od 30. studenog 1932. (Arhiv Provincije: SP, sv. 97, f. 392).

19 Generalov dopis od 19. prosinca 1932. (Arhiv Provincije: SP, sv. 97, f. 467).

20 Provincijalov dopis od 22. prosinca 1932. (Arhiv Provincije: SP, sv. 97, f. 479).

21 Generalov dopis od 3. siječnja 1933. (Arhiv Provincije: SP, sv. 99, f. 22).

22 Arhiv Provincije: SP, sv. 99, f. 65.

nekoliko sati slušaju, a njemački radije uče u sobi. Mole da im se pošalju nove svjedodžbe jer su ove koje imaju iz Mostara pogrešno ispunjene.²³

Učitelj glazbe na Širokom Brijegu

U Breslauu ipak nisu ostali puno: do ljeta iste godine. Već se, naime, znalo da od jeseni 1933. fra Bruno započinje predavati glazbu na Širokom Brijegu. Provincijal je o tome obavijestio Bansku upravu još 17. svibnja 1933. Novi učitelji u gimnaziji na Širokom Brijegu trebali su od nove školske godine biti fra Bruno i fra Rajko Radišić. Uz to provincijal obavještava o novim pastorcima koji će nastupiti u toj godini na službu - a sve to javlja "radi doplatka na skupoću".²⁴ Uprava širokobriješke gimnazije bila je obaviještena 21. kolovoza iste godine o nekim promjenama, a među tima i da će fra Bruno Adamčik biti novi učitelj glazbe od početka nove školske godine.²⁵ Već prije toga provincijal je poslao fra Brunu obedienciju da se može iz Breslaua povratiti u Provinciju.²⁶ Naravno da je fra Bruno već prije znao o tome što provincijal namjerava učiniti pa je već u srpnju 1933. pisao o tome iz Breslaua. Njemu i fra Anđelku predavanja su završila, a on je već pozvan na Š. Brijeg. Misli da na drugi semestar koji počinje 1. studenog njih dvojica neće ići jer tamo ionako ne mogu ostati - pa zašto onda uzalud trošiti novac za upis novoga semestra. Stoga kažu da će na praznicima malo razgledati kraj oko Breslaua. Moli provincijala da može kupiti neke glazbene sitnice. "Kad ste me već odredili na Široki Brijeg to bih ipak mimo drugi moj rad imao osobitu volju više pažnje posvetiti pjevanju koralu." Moli da bi naručio 10-15 komada *Graduale Romanum* - što nije tako skupo. Fra Anđelko moli da bi kupio nekoliko "propovjednika" te neke knjige za pastorizaciju. Pitaju, kad moraju biti u Provinciji? Novac za put tražit će opet s pomoću intencija i to ako ih bude. Primili su novi *Šematizam* (uredio ga fra D. Mandić, izdan 1933.), koji im se svidio. Čestitaju provincijalu imendan. Pismo je opet supotpisao fra Anđelko Nuić.²⁷

Fra Bruno je dakle bio iznimno glazbeno nadaren, pa se govorilo o njegovu studiju glazbe. On se o tome raspitivao kod provincijala još u svom pismu od 4. ožujka

23 Fra Brunin dopis iz Breslaua od 8. veljače 1933.; supotpisao fra Anđelko Nuić (Arhiv Provincije: SP, sv. 102, f. 37).

24 Provincijalov dopis od 17. svibnja 1933. (Arhiv Provincije: SP, sv. 100, f. 102).

25 Provincijalov dopis od 21. kolovoza 1933. (Arhiv Provincije: SP, sv. 100, f. 409). Fra Bruno je još kao sjemeništarač i bogoslov pokazivao živo zanimanje za glazbu, pa je tako zabilježeno da je na priredbi u čast Dunska Skota fra Bruno s još jednim bogoslovom svirao četveroručno Suppeovu skladbu *Pjesnik i seljak* (P. KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije*, str. 316-317).

26 Provincijalov dopis od 18. kolovoza 1933. (Arhiv Provincije: SP, sv. 100, f. 382).

27 Dopis iz srpnja 1933. (Arhiv Provincije: SP, sv. 102, f. 104).

1933. Želio bi znati provincijalovu konačnu odluku o svome studiju glazbe.²⁸ Ipak je s posebnim studijem glazbe fra Bruno, čini se, morao sačekati još dvije godine. Tako je glazbu na širokobriješkoj gimnaziji najprije predavao dvije školske godine (1933.-1935.) kao dobro nadaren, ali ipak nesvršen glazbenik, pa je potom bio upućen na studij glazbe, i to u postojbinu svoga oca, koji je bio podrijetlom Slovak - u Bratislavu u Slovačkoj. Od provincijala je obedijenciju za studij glazbe u Bratislavi dobio 23. rujna 1935.²⁹

Studij glazbe u Bratislavi

U Arhivu Provincije nema previše podataka o njegovu studiju glazbe u Bratislavi. Provincijal mu piše 24. siječnja 1936. neka štedi i neka redovito polaže svoje ispite.³⁰ Fra Bruno je pak pisao provincijalu 11. ožujka 1937. da je dao ispite za zimski semestar te šalje misne intencije da se zadovolje.³¹ Krajem iste godine fra Bruno opet piše provincijalu. Studij mu je pri koncu, "a profesor na Univerzi mi već govori, da počnem što prije raditi na disertaciji". Građu bi mogao naći u Zagrebu, a o tome mu je govorio i dr. Božidar Širola, hrvatski skladatelj i glazbeni pisac, muzikolog i etnomuzikolog. Stoga moli provincijala da bi zimske ferije mogao provesti u Zagrebu prikupljajući građu. Širola će mu pomoći.³² Već je krajem godine doista bio u Zagrebu. Odatle je provincijalu uputio pismo s računom za svoje putne troškove. U Zagreb je putovao s jednim bratom laikom koji ide za kuhara na Široki Brijeg.³³ Sljedeći fra Brunin dopis iz Bratislave potječe tek iz sredine 1939. Javlja provincijalu da je imao problema u studiju zbog političkog stanja u zemlji. Rat je već bio počeo. Moli da mu se dozvoli da ostane još godinu dana da završi studij glazbe.³⁴ Provincijal je međutim već postao nestrpljiv. Stoga javlja Adamčiku da treba završiti koliko može studija do konca kolovoza 1939., a poslije toga se vratiti u Provinciju, gdje je već određen za profesora u gimnaziji.³⁵ Pa ipak je provincijal dopustio Adamčiku da dovrši svoj studij. Tako se on u Provinciju nije trebao vratiti 1939., kako je bilo određeno, nego tek godinu dana kasnije. Trebao je početi predavati od školske godine 1940./41. Dekret je dobio 10. svibnja 1940.: "Ovim Vas imenuje Starješinstvo Franjevačke Provincije u Mostaru nastavnikom na našoj gimnaziji na Širokom Brijegu. Dužnost preuzmite na početku školske

28 Arhiv Provincije: SP, sv. 102, f. 44.

29 Arhiv Provincije: SP, sv. 110, f. 280.

30 Arhiv Provincije: SP, sv. 114, f. 94.

31 Arhiv Provincije: SP, sv. 118, f. 286.

32 Dopis provincijalu od 8. prosinca 1937. (Arhiv Provincije: SP, sv. 122, f. 16).

33 Dopis provincijalu od 29. prosinca 1937. (Arhiv Provincije: SP, sv. 123, ff. 21-22).

34 Dopis provincijalu od 5. svibnja 1939. (Arhiv Provincije: SP, sv. 126, ff. 558-559).

35 Provincijalov dopis od 10. svibnja 1939. (Arhiv Provincije: SP, sv. 126, f. 560).

godine 1940./41.³⁶ Prema osobnoj kartoteci franjevacu, službu je pak nastupio tek godinu dana kasnije, 10. travnja 1941.³⁷ Otada do svoje smrt fra Bruno Adamčik živio je na Širokom Brijegu, kao profesor glazbe. U te četiri (ili pet) godina svoje profesure nije odlazio daleko od Širokog Brijega. U nekoliko je navrata dobio dopuštenje od provincijala da može poći po službenoj dužnosti izvan Provincije. Tako je od provincijala dobio dopuštenje u lipnju 1941. da može poći na Euharistijski kongres koji se održavao svakako negdje izvan Hercegovine,³⁸ a u studenom 1943. da može otići u Sarajevo.³⁹

Nedavno smo zalaganjem fra Ivana Penavića došli u posjed izvornih dokumenata, kao i prijepisa o fra Bruninu studiju glazbe u Bratislavi, i to sa Sveučilišta u Bratislavi, kao i iz Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu (gdje se čuvaju prijepisi). Tu su detaljno upisani svi predmeti koje je fra Bruno polagao, kao i ocjene (bile su uglavnom dobar), i to na slovačkom izvorniku, a dijelom i na latinskom jeziku. On je studirao na Glazbenom i dramskom fakultetu, i to na Odjelu kompozicije. Upisao se na Fakultet 1. rujna 1935., a studij je završio 28. lipnja 1940. Dana 16. lipnja 1940. mješoviti sveučilišni zbor izveo je njegovu kompoziciju Misa u čast bl. Nikole Tavelića, što je zapravo bio njegov diplomski rad. U siječnju 1941. veleposlanstvo Slovačke Republike u Beogradu potvrdilo je ispravnost potpisa i pečata Sveučilišta u Bratislavi, na temelju čega je Muzička akademija u Beogradu 19. veljače 1941. nostrificirala njegovu diplomu. Na to je Ministarstvo prosvjete 4. travnja 1941. imenovalo fra Brunu suplentom na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji na Širokom Brijegu, a isto je potvrdilo i Ministarstvo bogoštovlja i nastave, Odsjek za srednje škole, Nezavisne Države Hrvatske 19. lipnja 1941.⁴⁰

Fotograf

Uz to što se bavio glazbom, fra Bruno se bavio i fotografijom. O tome imamo prvoklasno svjedočanstvo iz pera provincijala fra Lea Petrovića. On je, naime, 14. travnja 1944. naredio fra Brunu da obiđe sve župe koje drže ili su prije držali franjevci, da tamo fotografira živo osoblje, kao i skupine župljana sa svojim župnicima, ali i objekte i sve ono što bi moglo biti važno kao dokumentacija za proslavu

36 Provincijalov dopis br. 420/40 od 10. svibnja 1940. (Arhiv Provincije: SP, sv. 130, f. 109).

37 Arhiv Provincije: osobna kartoteka. Budući da se općenito u kartoteci nalaze brojni netočni podatci o pojedinom franjevcu (jer je kartoteka rađena naknadno, tek dugo nakon Drugoga svjetskog rata), možda je netočan podatak da je fra Bruno nastupio u službu tek u travnju 1941. Prije držim da se radilo o travnju 1940.

38 Provincijalov dopis od 21. lipnja 1941. (Arhiv Provincije: SP, sv. 133, f. 450).

39 Provincijalov dopis od 12. studenog 1943. (Arhiv Provincije: SP, sv. 141, f. 247).

40 HDA: Službenički list: Silvester fra Bruno Adamčik.

100. obljetnice dolaska hercegovačkih franjevaca iz Bosne.⁴¹ Provincijal Petrović namjeravao je, naime, svečano proslaviti 100. obljetnicu odcjepljenja franjevaca rodom iz Hercegovine od dotadašnje zajedničke provincije Bosne Srebrene (1844.-1944.) te je u tu svrhu bio osnovao odbor koji je pripremao iznimno zahtjevan program proslave.⁴² Moglo bi tako biti da je najveći broj portreta franjevaca kasnije pobijenih od komunista-partizana snimio upravo fra Bruno Adamčik.⁴³ Krajem 2008., prilikom preuređenja Franjevačke knjižnice u mostarskom samostanu, pronađeno je mnoštvo filmova iz razdoblja Drugoga svjetskog rata, sakrivenih iza jedne hrpe knjiga. Negativi su izrađeni i otkriveni su izvanredni motivi, kako ljudi, tako građevina i vjernih skupova, a gotovo da nema nikakve dvojbe da je to sve ili u najvećoj mjeri snimio upravo fra Bruno.⁴⁴ Danas se svi ti snimci čuvaju u Arhivu Provincije, a postoje i u digitalnom obliku.

Danas se u Arhivu Provincije čuva čak 613 fra Bruninih filmova s 9188 snimaka, a u knjižnici je pronađeno još 1968 snimaka - što znači ukupno 11.156 snimaka.⁴⁵ U planu je izdanje jedne fotomonografije s tim i drugim fra Bruninim fotografijama, njemu u čast i kao svjedočanstvo jednoga vremena, onoga ratnoga u Hercegovini.

Učenici o svom profesoru

U svojim sjećanjima učenici kojima je fra Bruno predavao glazbu na Širokom Brijegu sjećaju ga se kao iznimno profinjena profesora, kao “gospodina”. Bio je “lijep muškarac”, suradnik glazbenika dr. fra Branka Marijića, a moralo ga se “zapaziti zbog uglađenog držanja i lijepih manira”.⁴⁶

U nastavku nekoliko pojedinačnih sjećanja i svjedočanstava:

Fra Ferdo Vlašić: Fra Brunu sam dobro poznao. Bavio se glazbom, vodio zbor. Budući da ja nisam bio glazben, nisam s njim mnogo ni surađivao. Bio je vedar i raspoložen čovjek i, rekao bih, zadovoljan sa svojim životom. Kao svećenik djelovao je na mene vrlo ozbiljno i vrlo uplívno. Đaci su ga

41 Provincijalov dopis od 14. travnja 1944. (Arhiv Provincije: SP, sv. 142, f. 288).

42 Nacrt proslave objavljen je u službenom glasilu Provincije *Hercegovina franciscana*, br. VI (1944.), str. 14-17.

43 Plakat je izdala uprava Hercegovačke franjevačke provincije u veljači 2006. Nalazi se uokviren i izvješten po svim našim samostanima i u većini franjevačkih župa.

44 T. KVEŠIĆ, “Hercegovina - otkriveno fotografsko blago: Svjedočanstvo vremena godinama je bilo skriveno”, *Večernji list*, Mostar, srijeda 26. 11. 2008., str. 4-5; Ante MARIĆ, “Plakat s fotografijama ubijenih hercegovačkih franjevaca”, *Hercegovina franciscana*, br. 15, Mostar, 2021., str. 266-274.

45 A. MARIĆ, “Plakat s fotografijama ubijenih hercegovačkih franjevaca”, str. 271-273.

46 Jozo TOMAŠEVIĆ - KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 126-130.

dosta voljeli. Bio je jako pristupačan, koliko sam ja mogao tada opažati. Volio je svoj narod. Netko je onda pričao da je on porijeklom Slovak, ali je hrvatski osjećao, a nije ništa politički radio. Netko mi je rekao i da je on otišao zato što nije volio komuniste, ali mogao je on mirne duše ostati na Širokom Brijegu, jer se nije bavio politikom. Bio je ozbiljan svećenik i profesor izvanredan.

Ante Vasilj: Predavao mi je glazbeni odgoj. Bio je omiljen kod učenika te uvijek veseo i raspoložen, tako da je sat glazbenog na nas osvježavajuće djelovao - bar na odnosu na one druge predmete, koji su malo mučniji bili. (...) Na nas učenike je ostavio jako dobar dojam i kao svećenik i kao profesor - kao jedna vesela osoba, koja je među nama uvijek raspoloženje stvarala. (...)

Fra Umberto Lončar: Poznavao sam ga i držao da je gospodin i da je iz gospodske obitelji. Fra Didak Burić i on, za mene su bili najveća gospoda. Bio je dobar glazbenik i kad bi on svirao, samostan bi odjekivao. Privatno se bavio fotografiranjem. Brz je bio u svojim poslovima, ali i temeljit. Bio je dobar redovnik. (...)

Fra Dobroslav Begić: (...) Predavao mi je pjevanje nakon fra Branka [Marijića]. Mislim da smo mi sjemeništarci bili manje društveni s njime, nego đaci u konviktu. Znam da smo u razredu mogli njemu pristupiti i povjeriti se u nečemu što je izvan nastave. Volio je gimnazijski zbor, u kojem ja nisam bio. Bio je zadovoljan i veseo u onome što jest. Na mene je, da se malo glazbom bavim, više utjecao fra Branko. (...)

Dragan Mandić: Predavao mi je glazbu. Bio je veseljak, naizgled ugladen. Kod njega sam zamjećivao razne mirise, orahovo ulje itd. Bio je gospodin. Cijenio je svoj predmet i volio ga. Čak je i privatno išao u Lišticu, podučavati neke đake pjevanju. (...)

Dr. Matko Jukić: Sve bih mogao reći kao i ostali. Predavao mi je pjevanje. Ja baš nisam imao sluha i jednom mi on reče: "Nemaš sluha!" Kažem: "Kako nemam sluha!? Pa ja čujem izvanredno!" Kod njega nisam mogao zaslužiti dobru ocjenu, ali mi je uvijek davao vrlodobar, da mi ne bi kvario. Bio nam je drag i bio nam je razrednik i mi smo ga strašno voljeli. (...)

Fra Marko Dragičević: Fra Bruno je, kao zaštitni znak, uza se uvijek nosio fotoaparata. Kad sam ja stanovao dolje na Lištici, susreo bih ga češće puta kako nosi to umjesto brevijara. Onda sam i ja želio da i tako nekada činim. Kao profesor, možda mi je koji put zamjenjivao pokojnog Branka. (...)

Slavko Tomić: Stjecajem okolnosti on je mene učio glasovir privatno. Išao sam k njemu u sobu. Imao je puno strpljenja i dobrih pedagoških pristupa. Nije napravio od mene glazbenika, jer nisam imao dara. Čini mi se da je on fotografirao, a propalo je dosta tih fotografija. Uvijek je pjevao i živio u jednoj glazbi. Vrlo ugodno ga se sjećam. U svakom slučaju, bio je omiljen među nama. (...)

Josip-Jozo Tomašević: Ja bih nešto rekao o pokojnom fra Brunu, jer sam kao pjevač surađivao s njime. Fra Brunu možemo promatrati s triju gledišta: jedno je kao klavirista i onoga koji je predavao solfeggio, drugo je kao klavirista dok je fra Marko [Dragičević] dirigirao, jer on nije dao nikome drugom dirigirati našim četveroglasnim zborom, a treći je njegov autorski rad, skladateljski rad. On je u jednoj pjesmi unaprijed predvidio svetačku krunu Nikole: "Pogledaj na nas sveti Nikola." Skladao je tu pjesmu u kojoj se pjevalo: "Budi nam svecem kod Boga!" Mi smo tu pjesmu pjevali u zboru. Ja bih je mogao otpjevati i sada. Ta pjesma je negdje zamrla, ne znam gdje su note izgubljene. Ona je bila u našoj širokobriješkoj pjesmarici. Godine 1941. spjevao je pjesmu: "Nemoj, majko, tužna biti, što ja moram u boj iti!" Inače kao čovjek, bio je onaj koga smo mi gotovo najviše voljeli. Onako sličan Mariofilu [Sivriću], živahna ličnost, temperamentna. Držao je do sebe. Uzeo bi ružu poput nekog mladića, nosio bi je sa sobom, mirisao bi ružu. Nakon nedjeljne mise šetuckao bi, čak su se i cure skupljale. Bio je vedar, veseljak. Bio je jedan divan čovjek za društvo, za šetnju, za pjevušenje. Ponašao se s nama, kao s jednakim sebi. Išao je s nama na kupanje. Bio nam je drag čovjek. Jednom sam ga zvao da uslika naš razred prije nego se razidemo. Slikali smo se zajedno ispred gimnazijskih vrata. Iskorištavali smo ga na sve moguće načine. Bio je vrlo praktičan čovjek. Naša sela bila su zapuštena. Nakon mise on je bio voljan snimiti koga za osobnu iskaznicu ili za uspomenu. U radionici bi on to razvio. I premda to nije bilo u skladu s Upravom, on je to radio.

Grgo Kolobarić-Grga: Ja se ipak moram javiti. Pokojni Bruno Adamčik bio je jedan od profesora koji se najviše zbližio s nama đacima. Meni je ta glazba išla nekako od ruke. I od seljačkih sinova, nekako sam najlakše prešao s gänge na umjetničke skladbe. Imao sam sluha, pa sam u neku ruku bio njegov miljenik. Znam vrlo dobro sve ovo što ste spomenuli. Ovo je istina. On je i skladao nekoliko stvari i slikao je i ako hoćete to je bio "najgospodskiji" fratar. Bio je jako omiljen - i on i fra Didak Burić. Obadva su iz Konjica.

Jozo Dugandžić: On je imao silnu energiju. Umnožavao je na nekakvoj bijeloj ploči, s nekim copy-aparatom. Sve je sam radio, za zbor je partiture pisao, a u svojoj radionici neprekidno je razvijao fotografije: i đaka i seljaka i svega i svačega. U njemu je bila silna radna energija.

Josip-Jozo Tomašević: (...) Otac Bruno Adamčik! Napose važno što ću vam neke stvari otkriti i reći! Ugladenog držanja, lijepih manira, umjetnički zanesen u glazbeni žanr pijanista, kompozitor, asistent velikom zborovodi i dirigentu, te nadasve teoretičaru dr. fra Branku Mariću. Nije bilo lako njemu fra Branku Mariću biti kolaborant, a ipak to je bio fra Bruno. Skoro bi oponašao fra Branka. Usput bi se fra Branko bavio fotografijom, no i fra Bruno kupi aparat i bavi se fotografijom. Fra Branko vodi zbor i dirigira, a fra Bruno bi nas pratio svugdje. Davao bi intonacije. Međutim, fra Bruno je imao jednu drugu dimenziju. Osim što je on bio pratilac fra Branka Marića, bio je i kompozitor. Ovdje, u ovoj crkvi, prvi put smo otpjevali pjesmu

“Budi nam svecem kod Boga posvećen”. I riječi i kompoziciju načinio je fra Bruno. Bila je to 25-godišnja anticipacija proglašenja sv. Nikole Tavelića. Nije radio samo taj žanr, nego je i rodoljubnu pjesmu “Nemoj majko tužna biti, što ja moram u boj iti!” To smo samo mi 1943. g. kod njega naučili. Teoretičaru svjetskog formata, fra Branku Mariću, obrađivaču anahemitonike pentatonike u nas, fra Bruno je bio pratilac.⁴⁷

Fra Brunina Misa i njegov udio u razvoju glazbene kulture u Hercegovini

Nedavno je u arhivima u Mostaru i na Širokom Brijegu pronađena fra Brunina Misa u čast bl. N. Taveliću (*Missa in honorem beati Nicolai Tavilić*) - nepromjenjivi dijelovi Mise na latinskom: *Kyrie, Sanctus, Benedictus* i *Agnus Dei* - za mješovito izvođenje *a capella*. Nastalo je 1940. godine kao njegov diplomski rad u Bratislavi - kako je naprijed već rečeno. Fra Ivan Marić ml. zabilježio je da je Misa “profinjene melodije, lijepih glazbenih rečenica te zanimljivih harmonijskih rješenja. Prepoznaje se izrazita vještina skladanja s tragovima suvremenoga stila.”⁴⁸

Inače je o razvoju glazbene kulture na Širokom Brijegu opširno pisao fra Stanko Mabić, od prapočetaka kad su franjevci osnovali sjemenište na Širokom Brijegu, još u tursko doba, preko nabave prvih instrumenata - sve do veoma visokih vrhunaca, koji su tragično završili 1945. godine. Prvi učitelj pjevanja bio je bosanski franjevac Ivan Katavić 1860-ih, a od Hercegovaca prvi koji je stekao glazbeno obrazovanje bio je fra Anđeo Nuić krajem 19. st. Godine 1902. širokobriješki đaci dobivaju tamburaški zbor, a potom se počinju nabavljati harmoniji, poslije glasoviri, pa čak i jedne orgulje. U odnosu na 400 godina turskog ropstva tijekom kojega nije bilo ni jednog jedinog crkvenog instrumenta, razvoj do 1945. bio je upravo nevjerovatan. Vrhunac su bili profesori fra Branko Marijić, prvi doktor etnomuzikologije u Bosni i Hercegovini (doktorirao u Beču 1935.), a onda svršeni glazbenik fra Bruno Adamčik. Danas nestvarno izgleda koliko su zborova osnovali i vodili te kako su pjevali ne samo troglasno i četveroglasno, nego štoviše šestoglasno, koliko je đaka naučilo svirati glasovir i harmonij, kako se probudilo pučko crkveno pjevanje, kako je na svim važnim crkvenim i drugim feštama svirala limena glazba, i ne samo na

47 *Svjedočanstva o ubijenoj gimnaziji* (priredio: Jozo Zovko i Ivica Šarac), Mostar, 2024., str. 164-169, 268, 296, 305, 355-356.

48 Ivan MARIĆ, “Pronađeno djelo fra Brune Adamčika *Missa in honorem beati Nicolai Tavilić*”, *Stopama pobijenih*, br. 26 (2021.), str. 34; Misa u izvornom obliku (rukopisu) donesena u nastavku, str. 35-42 i br. 27 (2021.), str. 48-55. O razvoju glazbe među franjevcima u Bosni i Hercegovini i stradanju širokobriješke gimnazije i njezinih profesora kratko je pisala Eva Kirchmayer - Bilić u *Hrvatskom slovu* (Zagreb, lipanj 2014.); tekst objavljen i u *Stopama pobijenih*: “Fra Bruno Adamčik i širokobriješki fratri, glazbenici i žrtve”, br. 27 (2021.), str. 47-55.

Širokom Brijegu, nego i u drugim hercegovačkim mjestima... Fra Bruno je, štoviše, silazio i u Lišticu i podučavao seosku djecu sviranju glasovira. Godine 1931. osnovano je Glazbeno društvo "Sv. Cecilija", a na drugoj skupštini održanoj u prosincu 1934. njegovim je predsjednikom i vođom glazbe bio izabran upravo fra Bruno Adamčik. O radu i uspjesima glazbenih društava na Širokom Brijegu fra Bruno je poslao i nekoliko članaka koji su objavljeni u časopisu *Sveta Cecilija* u Zagrebu.⁴⁹

Godina 1945.

Fra Bruno je početkom 1945. godine bio premješten u Sarajevo, na novi Bogoslovni fakultet koje je Ministarstvo prosvjete povjerilo svim franjevačkim provincijama u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.⁵⁰ Provincijal fra Leo Petrović izdao je početkom 1945. fra Bruni Adamčiku, profesoru glazbe u Sarajevu, članu Hercegovačke provincije - a na temelju opće ovlasti generala Franjevačkog reda da svaki pojedinačni provincijal takve dozvole može svojim članovima izdavati za razdoblje od šest mjeseci - dopuštenje, da može izbivati izvan klauzure. Naređuje ipak da mora javiti provincijalu mjesto svoga boravka i moguće promjene prebivališta.⁵¹ Fra Bruno je dakle zadnju akademsku godinu bio predviđen za profesora glazbe na Franjevačkom fakultetu u Sarajevu, a provincijal, poznajući odlično teško stanje u kojem su se nalazili ne samo franjevci, nego općenito hrvatski puk, dao mu je dopuštenje da u slučaju potrebe može boraviti izvan samostana - to jest snalaziti se za život kako zna i umije. Prema nekim vijestima, fra Bruno se iz Sarajeva, prije nego su partizani krajem rata osvojili grad, povlačio prema sjeveru s hrvatskom vojskom. Štoviše, fra Tugomir Soldo u svojim sjećanjima navodi da su fra Kruno Pandžić i fra Bruno Adamčik, "kada je palo Sarajevo", dakle pred sami kraj rata 1945., postali vojni svećenici hrvatske vojske "na terenu".⁵² No, to priklanjanje vojnim postrojbama bilo je zacijelo uvjetovano najviše mogućnošću sigurnijega putovanja kroz područja koja su krajem rata zbog blizine partizana postala iznimno nesigurna.

49 Stanko MABIĆ, "Franjevci i glazbena baština crkve i samostana na Širokom Brijegu", u: *Sto godina nove crkve na Širokom Brijegu 1905.-2005.* (ur. Ivo Čolak), Široki Brijeg, 2006., str. 410-432.

50 Više o toj ustanovi gl. u životopisu fra Radoslava Glavaša: R. JOLIĆ, "Fra Radoslav Glavaš (1909.-1945.)", *Hercegovina franciscana*, br. 4 (2008.), str. 207-209. Najopširnije i najtočnije je o toj temi pisao Marijan KARLAULA, "Franjevački fakultet na Kovačićima u Sarajevu", u: *100 godina Franjevačke teologije u Sarajevu 1909.-2009.*, Sarajevo, 2012., str. 95-134. Nije sigurno da je fra Bruno uopće uspio predavati u Sarajevu - barem ga Karaula ne spominje među profesorima.

51 Provincijalov dopis br. 30/45 od 25. siječnja 1945. (Arhiv Provincije: SP, sv. 149, f. 28).

52 Tugomir SOLDI, "Držanje katoličkog svećenstva u Hercegovini za vrijeme Drugoga svjetskog rata" [spis dovršen 27. XII. 1951.], prir. I. Šarac, *Hercegovina franciscana*, br. 7, Mostar, 2011., str. 414, 418.

Isti fra T. Soldo dao je i nekoliko misli o fra Bruninoj političkoj orijentaciji. Nema nikakve dvojbe da je on bio prohrvatski orijentiran i da je svim srcem prihvatio osnutak samostalne hrvatske države 1941. godine. Moguće je štoviše da je bio jedan od onih koji su još 1940. dijelili ustaške letke po Lištici. Navodi i da je - uz fra Radoslava Glavaša i fra Branka Marijića - bio među profesorima najbližiji ustaškim idejama, u razdoblju prije rata. "No širokobriješkim profesorima nije ni najmanje bilo drago, što se je počela politika uvlačiti među đastvo, pa su stvarno bili došli u neku vrst sukoba sa pok. Glavašom, Marićem i Adamčikom."⁵³ No, nema nikakve naznake da bi fra Bruno imao ikakve veze s vlastima NDH, a pogotovo da bi na bilo koji način imao veze sa zločinima koje su provodile ustaške vlasti i postrojbe.

Fra Bruno je krenuo na put kao i stotine tisuća drugih Hrvata prema slovenskoj granici, u susret "spasiteljima", Englezima. Oni su ih, međutim, kako je općenito poznato, beščutno predali u komunističke ruke te su mnogi bili pobijeni na brojnim "križnim putovima" hrvatskih vojnika i civila. O fra Bruninu posljednjem putovanju ne zna se mnogo. U njegovu osobnom kartonu stoji da je "poginuo iza 10. svibnja 1945. negdje u Sloveniji".⁵⁴ Knjiga o pobijenim profesorima širokobriješke gimnazije govori tek nešto preciznije da je dospio na Križni put, "gdje mu se zatire trag 15. svibnja 1945. Grob mu se ne zna".⁵⁵ Do sada nisu otkriveni nikakvi precizniji podatci o njegovoj sudbini. Jedino je svjedok P. C. ispričao kako je fra Bruno s njim išao u koloni od Zidanog Mosta do nekog malog mjesta iza Celja i da onda dalje nije želio ići, nego je odlučio tu ostati i pričekati sudbinu.⁵⁶ Nema nikakve dvojbe kakav mu je bio završetak, iako o tome nažalost nemamo nikakvih detalja.

Preživjeli franjevci u Hercegovini bili su sigurni da je poginuo te su za njega 5. rujna 1945. proslavili mrtvačke svete mise, a časoslov izmolili 17. rujna 1945., kako je bilo predviđeno franjevačkim pravilima.⁵⁷

Dr. fra Robert Jolić

53 T. SOLDI, "Držanje katoličkog svećenstva u Hercegovini za vrijeme Drugoga svjetskog rata", str. 414, 415.

54 Arhiv Provincije: osobni karton. Usp. A. NIKIĆ, *Hercegovački franjevački mučenici 1524.-1945.*, Mostar, 1992., str. 93-94; A. BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Zagreb, 2007., str. 18.

55 J. TOMAŠEVIĆ - KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Zagreb, 1997., str. 126. Nisam siguran u točnost podatka iz iste knjige da je fra Bruno "profesor glazbe u Širokom Brijegu do kraja, kada odlazi na Hrvatski križni put". Moguće je da se on početkom 1945. premjestio u Sarajevo, gdje je kratko vrijeme predavao glazbu na novoootvorenom Bogoslovnom fakultetu.

56 Svjedočanstvo se čuva u Arhivu Vicepostulature na Širokom Brijegu.

57 Mise za pokojne fratre 1942.-1955. (Arhiv Provincije: Izmješteni arhiv, soba br. 418, sv. C-100), str. 118.

KRVLJU OPEČAĆENI ZA NEBO

Životopisi šezdeset šestorice hercegovačkih franjevaca
ubijenih u Drugom svjetskom ratu i poraću

Priredio:
dr. fra Robert Jolić

Mostar, 2025.